

figyelmeztet – az eredmények megbízhatósága kérdéses, hiszen az adatok fennmaradása nemcsak időben, hanem térben is esetleges.

A 4. fejezetet az eredmények összegzése zárja (176–181). Az összesítő diagramok és táblázatok elemzése alapján a szerző megállapítja, hogy az első négy névszerkezeti típus aránya nem tér el számottevő mértékben egymástól, az ötödik (népnév + nem települést jelentő földrajzi köznév, pl. *-mező*, *-hida*) aránya azonban jelentősen elmarad mögöttük. De nemcsak a szerkezetek, hanem a népnevek felől is érdemes megvizsgálni az arányokat. Az összesítésből kiderül, hogy a leggyakoribb három népnév (*tót*, *német*, *magyar*) együttesen az összes településnév több mint harmadában szerepel. A megjelenő népnevek aránya ráadásul jelentősen eltérhet szerkezeti típusonként: míg az elsőben (a népnév alapalakban) tizenhárom népnév fordul elő, addig az ötödikben csak öt. Emögött természetesen számos ok rejtőzhet. A nyelven kívüli tényezők között említi például RÁCZ ANITA azt, hogy mikor ismerték meg a magyarok az adott népet, és mennyire volt tartós az érintkezésük, együttélésük. Emellett a nyelvi tényezők szerepét is hangsúlyozza: például azt, hogy a kétrészes nevek később váltak gyakorivá, mint az egyrészesek, s akkoriban a külső és belső migrációban már csak néhány népcsoport vett részt. A fejezetet a metonimikus, morfematikus és szintaktikai szerkesztésű típusok kronológiájának összevetése zárja, végül pedig a gazdag irodalomjegyzék következik (183–194).

Összegzésképpen elmondható, hogy RÁCZ ANITA monográfia igen alapos áttekintése a választott, több tudomány szempontjából is kiemelkedő fontosságú témának. Elemzéseinek hitelességét a bőséges mennyiségű, saját gyűjtésű, átgondoltan rendszerezett adatállomány mellett az interdiszciplináris megközelítés, a felhasznált gazdag történet- és nyelvtudományi szakirodalom, valamint az elődök eredményeinek értő, kritikus szemmel való vizsgálata együttesen biztosítja. Az elemzést megelőző rész szócikkei mellett nemcsak az adott témában, hanem a népnevekkel, azok történetével kapcsolatos bármely más kérdésben is hasznos összefoglalásként szolgálhatnak, ennél fogva a kötet méltán kaphat helyet nemcsak a helynévtörténet, hanem a nyelvtörténet és a történettudományok kutatóinak könyvespolcán is.

SLÍZ MARIANN

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Müller Márta „Ein unermäßliches Land von Begriffen”

Dialektlexikographische Konzeptionen im Vergleich

Budapester Beiträge zur Germanistik 74. ELTE Germanistisches Institut, Budapest, 2016. 177 lap

MÜLLER MÁRTA „Ein unermäßliches Land von Begriffen” Dialektlexikographische Konzeptionen im Vergleich című munkájában az olvasó betekintést nyer a Magyarországi német tájszótár (Wörterbuch der Ungarndeutschen Mundarten: WUM.) nevű nagyszabású szótárprojekt koncepciójába. A projekttel kapcsolatos fejtegetést komparatív analízis kíséri végig, ami olyan neves koncepciókkal veti össze a magyarországi német nyelvjárá-sok szótárát, mint az erdélyi és észak-erdélyi szász, az osztrák-bajor, a bajor, dél-hesseni,

pfalzi, svájci vagy a sváb tájszótár. Ezek példaértékét a szerkesztők kiforrott szótárírási gyakorlata bizonyítja, de abban is megnyilvánul, hogy a vonatkozó szakirodalomban referenciaműként kezelik az említett kiadványokat.

Milyen döntések meghozása volt szükséges a magyarországi német tájszótár szerkezeti egységeinek definiálásához? Miben tér el a magyarországi német nyelvjárások szótárának szócikképítési stratégiája az előbb említett referenciaművektől? A monográfia többek között ezekre a kérdésekre kínál választ. Az első fejezet a projekt célkitűzéseiről és létrejöttének szociolingvisztikai szükségességéről számol be. A fejezet a magyarországi németek történelmi, nyelvi és szociokulturális körülményeit tárgyalja.

A második fejezet a tájszótárkorpusz forrásanyagát tekinti át, benne rövid módszertani áttekintést követően szó esik az ELTE Magyarországi Németek Kutatási és Tanárképzési Központjában található cédulakatalógusról, az 1963/64-es tematikus kérdőívekről, a digitalizált hanganyagokról, illetve a laikus gyűjtők beküldött anyagairól. Részletes leírást találunk a források összegyűjtésének körülményeiről, pragmatikai megfontolásokról, grammatikai és tematikus összetételéről, illetve az egyes adatgyűjtési módszerek előnyeiről és hátrányairól. Az olvasó az igen részletes leírást követően betekintést nyer az országos gyűjtési akcióba és a szótár alapjául szolgáló adatbázis felépítésébe, mely segítségével a jelenleg már elérhető nyelvjárási adatok könnyedén bővíthetők, szűrhetők és leihathatók.

A monográfia leghangsúlyosabb része a harmadik fejezetben tárgyalt lexikográfiai koncepcióépítéssel kapcsolatos reflektív és komparatív analízis. Az első alfejezetekben definiálásra kerül a szótár összetételének megértéséhez elengedhetetlenül szükséges terminológiai környezet, a potenciális felhasználók köre, a tipikus felhasználási helyzetek és intenciók. A referenciaműveknek választott szótárak tükrében érthető a magyarországi német nyelvjárások szótárával kapcsolatban tudatosan széleskörűen definiált felhasználó közeg. Emellett a paraméter mellett az előbb említett terminológiai keretbe foglalva meghatározásra kerül a szótár szinkrón, diatopikus, jelentésorientált, dokumentációs jellege, amelynek megválasztását gazdag szakirodalmi megalapozottság jellemzi. A szótár jellegének leírását követően annak belső strukturáltsága kerül középpontba: a makro- és mikrostruktúra mellett megjelenik a mediostruktúra fogalma is, ami a szótár tervezett online megjelenítésben jelentős szerepet játszó hivatkozásrendszerére vonatkozik.

Részleteiben a makrostruktúra ismertetése a szócikklista, a lemmatípusok és a szótár szerkezetének összehasonlító specifikálására törekszik. A szócikklistához kapcsolódóan a szerző több olyan lehetséges problémaforrást is feltár, amelyek kezelése nagymértékben segítette a szótár makrostruktúrájának a kialakítását. A lexikográfiai kérdések közül több olyat is találunk, ami speciálisan a magyarországi német nyelvjárások szótárával kapcsolatban merül fel. Hogyan kerüljön megjelenítésre a magyarországi németiségre oly jellemző areális sokszínűség? Milyen módon kezelendő a különböző társadalmi rétegek szókészlete? Milyen kategorizálási lehetőségek nyílnak a heteronim és homonim szavak, a diminutív formák, az összetett szavak, a kollokációk és a frazeologizmusok kezelésére? A válaszok felkutatása során, amelynek elmaradhatatlan részeként a szerző lépten-nyomon vizsgálódik a német nyelvterület hasonló publikációiban, az olvasó szeme előtt zajlik az a koncepcióépítési folyamat, amelynek a makrostruktúra szerkezetének kialakulása az eredménye. Ennek figyelemreméltó pontjaiként, egyrészt a szótár felépítésének pontos tervét emelhetjük ki, másrészt a címszavak négy típusának ismertetését, amelyek a későbbiekben a mikrostruktúra kialakításakor irányítottabbá teszik a szótárírási folyamatát.

Az említett lemmatípusok a következők: alaki tájszavak, jelentésbeli tájszavak, valódi tájszavak, valamint kontaktusjelenségek.

Ezt követően a mikrostruktúra bemutatására a szokásos szócikkfej, szócikktörzs és szócikk láb tagolásban kerül sor. A tipográfiai jelölők következetes megválogatása mellett a szerző hangsúlyt helyez a szócikkfejben használt nyelvtani kategorizálás mértékének megvitatására és a szintaktikai információk szükségességére, különösen a magyarországi német nyelvjárások szótárában, melyben a szintaktikai információk például a frazeologizmusokhoz kapcsolódóan nagyban hozzájárulnának a szótárprojekt értékének növeléséhez. A szócikktörzs explikálása során a szerző nem csak kifejti a magyarországi német nyelvjárások szótára által követett irányelveket, de tankönyvbe illő összegzést készít más szótárak által alkalmazott lehetőségekről, így a különböző jelölési tradíciók makromodelljéről és a lexikográfiai definíciók formáiról. A szerző hasonlóan nagy figyelmet fordít a frazeologizmusok definíciós és szócikktörzsön belüli elhelyezési lehetőségeinek részletezésére. A szócikk láb funkciójának kihasználása leginkább a magyar nyelvű alak megjelenítése és az esetlegesen ahhoz kapcsolódó etimológiai információk szempontjából kivételes, amihez hasonlót egyedül az erdélyi szász szótár hoz, szintén nyelvszigetkaraktere miatt. A mikrostruktúra koncepcióképzésének folyamata egy olyan modell felállításával zárul, amely (részben a magyarországi németek már említett nyelvjárástípusokban gazdag összetételének köszönhetően) különösen részletesen fogalmazza meg a magyarországi német nyelvjárások szótárának szócikkírásában használatos kötelező és opcionális mezőit.

MÜLLER MÁRTA monográfiája régóta várt összefoglalása a jelenlegi keretek között fiatalnak nevezhető szótárprojekt jelenlegi állásának. Nem csak azok forgathatják haszonnal, akik a magyarországi német nyelvjárások, a nyelvsziget-jelenségek, vagy a dialektuslexikográfia iránt érdeklődnek, körültekintő, pontosan hivatkozott szakirodalmi megalapozása, követhető és számtalan példával illusztrált gondolatmenete hasznos mű lehet a tájszótárírás, a nyelvsziget-lexikográfia témájában elmélyülni vágyóknak is.

BONYAI GÁBOR

Eötvös Loránd Tudományegyetem

KÜLÖNFÉLÉK

A harmincadik Implom József helyesírási versenyről

2017. február 23-a és 25-e között rendezték meg a Kárpát-medence diákjai számára az Implom József Középiskolai Helyesírási Verseny döntőjét Gyulán, az Erkel Ferenc Gimnáziumban.

23-án este a gimnázium könyvtárában Bánki Benjámin gimnazista, a Nemzeti Tehetség Program ösztöndíjasa szerepelt. Nagy sikerű előadásában helyet kapott Kazinczy-aranyjelvényt kiérdemlő Latinovits-szöveg felolvasása, saját versei, valamint a slam poetry műfajában létrehozott és előadott szövegei is.